

فرهنگ فارسی نوآموز

دکتر بهجت عامری

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

۱۳۹۶

سرشناسه	: عامری، حیات، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرهنگ فارسی نو آموز/ حیات عامری.
مشخصات نشر	: تهران: دولت علم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۵۷۱ص.
شابک	: ۹۸۱۸۰۰۰۰۰۶-۶۰۰-۹۷۸-۳۹۰۰۰۰ ریل
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
موضوع	: فارسی - کتاب‌های درسی برای خارجی‌ان
موضوع	: Persian language - Textbooks for foreign speakers
موضوع	: فارسی - راهنمای آموزشی - خارجی‌ان
موضوع	: Persian language - Study and teaching - Foreign speakers
رده بندی کنگر	: ۱۳۹۶ ۴ف۱۵/ع ۲۸۲۷ PIR
رده بندی دیریی	: ۸۴/۲۴ ف۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۸۹۶۰۹۸

انتشارات دولت علم

نام کتاب: فرهنگ فارسی نوآموز

تألیف: دکتر حیات عامری

تاریخ انتشار: پاییز ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۹۰۰۰۰

شابک: 978-600-98180-0-6

نشانی: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و خیابان فخررازی، پاساژ فروزنده
طبقه اول، واحد ۴۱۲
تلفن: ۶۶۴۷۷۶۲۵

پیشگفتار

زبان فارسی به داشتن قدمتی باستانی و برخورداری از ادبیاتی بسیار غنی و پرشکوه در حال حاضر یکی از زبان‌های زنده و پویای جهان است و میلیون‌ها نفر در داخل و خارج کشور بدان تکلم می‌کنند. یادگیری این زبان سبب پیوستن به گستره وسیعی از ادب، فرهنگ و معرفت است. بر این اساس، طبیعی است که عده زیادی از مردم جهان به دلایل مختلف و با انگیزه‌ها و اهداف متفاوت درصدد یادگیری زبان فارسی به عنوان زبان دوم یا زبان خارجی هستند. این افراد یا در زندگی روزمره خود و برای مسائل جاری زندگی زبان فارسی را به کار می‌برند یا زبان فارسی ابزار ارتباطی آنها به شمار می‌رود و یا برای اهداف خاصی مانند استفاده از منابع فرهنگی، ادبی، عقیدتی، علمی و یا مسائل شغلی زبان فارسی را می‌آموزند.

این زبان آموزان به سطوح مختلفی تعلق دارند، یعنی میزان شناسایی و تسلط آنها به زبان فارسی با یکدیگر متفاوت است و هر یک از آنها در هر یک از چهار مهارت زبانی (گفتاری، شنیداری، خوانداری و نوشتاری) دارای سطحی متفاوت با دیگران است. به هر حال سطح زبان‌آموز و میزان تسلط او به هر یک از مهارت‌های چهارگانه زبانی هرچه باشد، بدون تردید در امر آموزش زبان، یکی از عوامل مهم، علاوه بر روش تدریس، وسایل آموزشی است. با توجه به اهمیت دستگاه واژگانی در زبان و یادگیری آن، تهیه فرهنگ‌های لغت مناسب برای زبان آموزان امری بسیار مهم به حساب می‌آید. در واقع یکی از ابزارهای اصلی یادگیری زبان و تسلط بر آن از همان نخستین

مراحل، فرهنگ لغت است و پس از اینکه زبان آموز مراحل ابتدایی یادگیری زبان را طی می کند، استفاده از فرهنگ لغت یک زبانه ضروری است. فردی که در حال یادگیری زبان جدیدی است باید اطلاعات کافی درباره معانی کلمات و ویژگی های دستوری و کاربردی آنها در اختیار داشته باشد.

با توجه به تعداد فزاینده افراد غیرفارسی زبانی که اقدام به آموختن زبان فارسی می نمایند، کمبود فرهنگ های لغتی که از بدو پیدایش، مخاطبینشان افراد غیرفارسی زبان باشند، خلأ بزرگی در امر آموزش زبان فارسی محسوب می شود. بدون تردید استفاده از فرهنگ های فارسی موجود از قبیل فرهنگ معین، فرهنگ عمید، لغت نامه دهخدا و حتی فرهنگ های جدیدتری چون فرهنگ فارسی امروز صدری افشار، برای نوآموزان زبان فارسی، به دلیل تسلط نداشتن آنها به زبان امری دشوار و گاه بی فایده است. زبان آموزی که در ابتدای مسیر یادگیری است باید به فرهنگی دسترسی داشته باشد که معنای واژگان زبان را به شیوه ای ساده و روشن و به دور از هرگونه ابهامی و با استفاده از واژه های آشنا و بسامد آراسته نماید و او را در پیچ و خم تعاریفی که هریک شامل چندین واژه ناآشنا و ترکیب جدید است، سرگردان ننماید.

این فرهنگ با هدف تأمین این نیاز و طی دوره زمانی حدوداً چهار ساله ای تهیه گردیده است. این فرهنگ یک فرهنگ عمومی زبان فارسی خواهد بود و نه فرهنگی تخصصی؛ یعنی اصطلاحات فنی، ادبی، هنری، سیاسی و علمی در آن نخواهد آمد.

پیکره مورد استفاده برای فرهنگ فارسی نوآموز با پیکره ای که فرهنگ های یک زبانه عمومی موجود برای زبان فارسی، در سطوح مختلف از آن استفاده کرده اند، فرق دارد. شیوه ما در تهیه پیکره این فرهنگ به این صورت بود که ابتدا تمامی کلمات موجود در کتاب های آموزش زبان فارسی به غیرفارسی زبانان (به طور خاص شامل کتاب های آرفا، اثر دکتر یدالله ثمره؛ درس فارسی برای آموزان خارجی، اثر دکتر تقی پورنامداریان؛ فارسی بیاموزیم، اثر دکتر حسن ذوالفقاری، دکتر مهبد غفاری و دکتر بهروز بختیاری؛ آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان، اثر دکتر جلیل بانان صادقیان؛ ساختارهای پایه، اثر دکتر احمد صفار مقدم) استخراج کردیم و آنگاه فهرست به دست آمده را با فهرست واژگان پایه کودکان دبستانی (طرح پژوهشی آموزش و پرورش)، واژه های پرکاربرد فارسی (حمید حسینی) و نیز مدخل های فرهنگ

فارسی - انگلیسی حمیم (یک جلدی، انتشارات فرهنگ معاصر) تطبیق دادیم و واژگانی را که در هر یک از این فهرست‌ها وجود دارد اما در فهرست اولیه ما که از کتاب‌های آموزش زبان فارسی به دست آمده موجود نبود به آن اضافه کردیم.

اگرچه مخاطبین این فرهنگ افراد بالغی هستند و ساختمان ذهنی و شناختی پیچیده‌تری نسبت به کودکان دارند، و بنابراین پیکره‌های واژگانی کودکان برای آنها مناسب نیست اما توجه به این گونه منابع می‌تواند به پر کردن خلأ واژگانی پیکره اصلی کمک کند. تلاش ما رسیدن به فهرستی از واژگان زبان فارسی بود که بتوان با اطمینان اِعمال کرد واژگان پایه و ضروری زبان فارسی را برای زبان آموزان، تا قبل از سطوح سرفته، در بردارد.

مدخل‌های این فرهنگ، همانگونه که گفته شد، عمدتاً از روی کتاب‌های آموزش زبان فارسی برای تیر فارسی زبانان گردآوری شده است. در این زمینه ذکر چند نکته ضروری است:

بسیاری از کلمات به کار رفته در این کتاب‌ها صورت‌های جمع اسم‌ها بودند. در چنین مواردی تنها صورت مفرد اسم به عنوان مدخل اصلی در نظر گرفته شده‌اند و صورت‌های دیگر به مدخل اصلی ارجاع داده شده‌اند.

برخی از کلمات به کار رفته در این کتاب‌ها اسامی خاص یا جاینام بودند. تمام این موارد از فهرست مدخل‌ها حذف شدند. برخی از کلمات به کار رفته در این کتاب‌ها اصطلاحات تخصصی بودند. این موارد نیز از فهرست مدخل‌ها کنار گذاشته شدند.

در نهایت به فهرستی مشتمل بر حدود ۶۵۰۰ واژه از واژه‌های پر بسامد در زبان فارسی رسیدیم که در واقع مدخل‌های اصلی فرهنگ را تشکیل می‌دهند.

برای هر یک از این مدخل‌ها طی مراحل مختلف، اطلاعات املائی، آوایی، دستوری و معنایی را ارائه نمودیم.

ویژگی‌های فرهنگ و راهنمای استفاده از آن

این فرهنگ به ترتیب الفبایی نظام یافته است. ترتیب به کار رفته در این فرهنگ به صورت زیر است:

آ، ا، ب، پ، ت، ث، ج، چ، ح، خ، د، ذ، ر، ز، ژ، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ک، گ، ل، م، ن، و، ه، ی

در مورد کلماتی که حرف اول و حرف دوم آنها یکی است، براساس صوت حرف اول نظامی را در نظر گرفته ایم. به عبارت دیگر این ترتیب را رعایت کرده ایم:

آ و الف (همزه)، فتحه، کسره، ضمه، سکون، واو (مصوت U)، یا (مصوت A): یعنی داشته باشیم:

پست آنگاه پست

یاس آنگاه یاس

پوست آنگاه پوست

در این فرهنگ برای هر واژه ای که حکم یک مدخل اصلی را دارد، اطلاعات زیر ارائه شده است:

اطلاعات املائی:

این اطلاعات در فرهنگ فارسی نوآموز می تواند به نوشتن صحیح هر واژه را نشان می دهد. با توجه به ناهماهنگی و عدم یکدستی که در رسم الخط فارسی و املائی واژه ها وجود دارد، در فرهنگ نوآموز رسم الخط پیشنهادی فرهنگستان زبان و ادب فارسی را که تا حدی از این ناهماهنگی ها می کاهد، به عنوان مدخل اصلی کار خود قرار داده ایم اما به رسم الخط به کاررفته در کتاب های آموزش زبان فارسی نیز توجه داشته ایم و در مواردی که بین این دو اختلاف وجود داشته، هر دو صورت را منعکس کرده ایم.

مثال: طوفان /tufän/ اسم - توفان

اطلاعات آوایی (تلفظ واژه ها):

در این قسمت تلفظ صحیح کلمات براساس راهنمای تلفظی که در اول فرهنگ می آید، ارائه می شود. در این فرهنگ تلفظ واژه ها با استفاده از شیوه قراردادی خاصی و با

استفاده از حروف الفبای لاتین ارائه شده است. امتیاز استفاده از این شیوه آن است که برای فارسی آموزان با پشتوانه‌های زبانی مختلف آشناست.

در مورد واژه‌هایی که دو یا چند تلفظ رایج دارند همه این تلفظ‌ها ارائه خواهد شد. با توجه به اینکه تفاوت میان فارسی گفتاری / غیررسمی و فارسی نوشتاری / رسمی بیشتر از هر جای دیگری در تلفظ کلمات نمود می‌یابد، در ارائهٔ تلفظ به گونهٔ گفتاری نیز نظر خواهیم داشت.

اطلاعات دستوری:

در این بخش ماهیت دستوری کلمه ارائه شده است؛ یعنی این اطلاع که کلمهٔ مورد نظر به کدام یک از اجزای کلام وابسته است و مثلاً اسم، صفت، فعل، قید، حرف و یا صوت است. اگر کلمه‌ای متعلق به بیش از یک مقولهٔ دستوری باشد، با شماره‌های جداگانه و به صورت چند مدخل خواهد آمد. هویت دستوری هر واژه پس از نشانه دو نقطه (:) نوشته شده است. مثال:

خوب /xub/ : صفت

اگر کلمه‌ای متعلق به بیش از یک مقولهٔ دستوری باشد، با شماره‌های جداگانه و به صورت چند مدخل آمده است. مثال:

بار /bār/ : (۱) چیزی که توسط انسان یا حیوان یا وسایل تقلیه

اسم حمل می‌شود و از جایی به جای دیگر جابجا شود

(۲) محصول؛ میوه‌ی درخت

(۳) احساس یا مفهومی که در چیزی وجود دارد یا از

آن می‌توان فهمید

(۴) سختی؛ زحمت

تعداد تکرارهای یک اتفاق؛ دفعه؛ مرتبه

بار؛ قید

با توجه به اینکه در زبان فارسی اسم‌ها با "ها" یا "ان" جمع بسته می‌شوند، در این فرهنگ تنها به ذکر مواردی که استثنا هستند مانند جمع‌های مکسرعربی اکتفا شده است.

اطلاعات معنایی:

در این بخش برای هر مدخل معنا (معناها) ی رایج و متداول آن در زبان فارسی امروز ارائه شده است. این تعریف(ها) باید به زبانی ساده و به دور از پیچیدگی ارائه شود. تهیه و تدوین تعریف در فرهنگ‌های یک زبانه، پس از فهرست مهم‌ترین مسئله فرهنگ‌نویسان است. صرفاً مراجعه به فرهنگ‌های موجود (مانند فرهنگ فارسی معاصر صدری افشار و فرهنگ سخن) و "ساده‌سازی" تعریف‌های آنها پاسخگوی نیاز فرهنگ نوآموز نیست زیرا اولاً این فرهنگ‌ها غالباً روش تعریف‌شده‌ای ندارند و شیوه تعریف‌دهی آنها یکدست نیست. ثانیاً این آثار برای مخاطبانی که زبان فارسی را کمابیش خوب می‌دانند، تهیه شده‌اند و لذا مطلقاً جنبه زبان‌آموزی ندارند. بنابراین ما در ارائه اطلاعات معنایی روش مبتنی بر تعریف واژه به زبانی ساده و با تکیه بر واژه‌های آشنا و پرسامد خود همین فرهنگ را ساده کردیم. به عبارت دیگر، در ارائه معنای واژه‌ها، از واژه‌های خود این فرهنگ استفاده کردیم. به عبارت دیگر، تمامی واژه‌های به کار رفته در بخش معنایی و تعریف‌نگاری، به مدخل‌های خود این فرهنگ هستند. این مساله در فرهنگ نویسی از اهمیت خاص برخوردار است زیرا نیاز مخاطب را به دانستن معنای واژه‌ها به خوبی مرتفع می‌کند و راه را برای دانستن معنای واژه به فرهنگ دیگری ارجاع نمی‌دهد.

در مورد برخی از واژه‌هایی که بیش از یک معنا دارند و هر یک از آن معانی متعلق به حوزه خاصی است، مثلاً حقوقی، ادبی، مجازی و ... معانی مختلف واژه با شماره از هم جدا شده و حوزه کاربرد هر یک در درون یک قلاب ذکر می‌شود مثلاً:

درک /dark/ (۲) [ادبی] حضور داشتن، تجربه کردن
اسم

— اگر واژه ای بیش از یک کاربرد داشته باشد، هر یک از این کاربردها با یک شماره از بقیه مجزا شده است. مثال:

شاهزاده (۱) فرزند شاه
/šāhzāde/: اسم (۲) هر یک از افراد خاندان شاه

برای تعریف بعضی از واژه ها مثال هایی آورده شده که درون پرانتز در انتهای تعریف و با رنگ تیره مشخص شده اند.

متراکبها:

اگر بنده ای در زبان وجود داشته باشد که بر معنایی مترادف با هر یک از تعریف های مدخل اصلی دلالت داشته باشد، در کنار آن تعریف آمده است. مثال:

بام */bām/*: اسم (۱) سقف؛ بخشی از اتاق که بالای سرما قرار دارد

سخن آخر اینکه، این فرهنگ که حاصل حداقل پنج سال کار فشرده و تحقیق و بررسی و رایزنی و مبتنی بر تجربه یازده ساله مؤلف، در کار فرهنگ نویسی است، تلاشی بود برای رفع مشکل جدی کمبود فرهنگ های آموزشی یک زبان فارسی برای غیر فارسی زبانان. با توجه به افزایش روزافزون توجه به زبان فارسی و گروه های مختلف غیر ایرانی برای یادگیری زبان فارسی، وجود چنین کتاب های مرجعی می تواند گام مهمی در جهت تسهیل فارسی آموزی و کمک به آموزش زبان و فرهنگ غنی فارسی به جهان گردد. امید که این تلاش مقبول واقع شود.